

ידיעות מודיעין

שוהם, מכבים, רעות ■ גיליון 802 ■ 18.04.18 יום רביעי, ג' באייר תשע"ח ■ חינוס לקוראי "ידיעות אחרונות"

במשך שנים חוקרת פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן מושהם את מקומן של נשים בהקמת המדינה, ויש לה כמה תובנות מעניינות • על הדרך היא מסבירה למה דווקא כהיסטוריונית היא לא נבהלת מהאמירות הקשות של רבנים על שירות נשים בצה"ל | רותי בוסידן, 24

+

יוצאים לאור

מדוע החליט בן-גוריון להחרים את האות ז' • המסמכים המפתיעים שגילינו בארכיון המדינה

46

בקשר לאהבה
ליהיא לפיד

56

+

למדינה באהבה

תלמידים במערכת החינוך של מודיעין מצירים את התחזיות שלהם לרגל יום ההולדת ה-70 של ישראל

34

+

כך חגגנו

איך השתנו חגיגות יום העצמאות במהלך השנים - מהאירועים הצנועים ועד במה כמעט בכל שכונה

36

בזכות נשים נגאלו

זכות הצבעה לנשים? רק אחרי שמונה שנות מאבק • לוחמות בחזית? כשפרצה מלחמת העצמאות רובן נשלחו לעורף • שוויון מגדרי בקיבוצים? הרבה פחות ממה שסיפרו לנו • פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן מושהם חוקרת את מקומן של נשים בהקמת המדינה, ועל הדרך מספרת כמה לא פשוט, גם אחרי 70 שנות עצמאות, להיות אשה באקדמיה

✱ רותי בוסידן • צילום: חורחה נובומינסקי

ואישה אמורה לבשל. המטרה הייתה לא רק לגלות את הסיפור הנשי אלא לספר מחדש את ההיסטוריה.

לשבור את תקרת הזכוכית

רוזנברג-פרידמן, 49, תושבת שוהם, נשואה ואם לארבעה, עוסקת בעיקר בהיסטוריה החברתית של היישוב ושל מדינת ישראל, בדגש על 'היסטוריה מלמטה' ועל הכללת מגוון קולות בשיח ההיסטורי. מחקריה עוסקים בנשים, מגדר, אמהות ומשפחה ומקומן בחיי רה הישראלית המתגבשת, בין השאר בציונות הדתית.

היא נולדה ברמת גן למשפחה דתית-לאומית ומעירה על עצמה שכבר מילדות נחשבה לחובבת היסטוריה. "הייתי מקשיבה נאמנה לסיפורי הסבים והסבתות שלי", היא מספרת. "בתיכון למדתי

האם אכן כך היה? "הנשים הן מחצית מהאוכלוסייה, אבל עד לשנות ה-80 לא היה להן זכר במחקרים ההיסטוריים", מגלה פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן, ראש החוג ללימודי ארץ ישראל באוניברסיטת בר אילן. לדבריה, העניין ההיסטורי בנשים התחיל בשנות ה-60 בארצות הברית בעקבות התעוררות השיח הפמיניסטי ורצונן של נשים להכיר את העבר שלהן. "התחילו לחקור ולחשוף קולות של נשים מההיסטוריה ואז שמו לב שקורה דבר נוסף – יש את הסיפור ההיסטורי המרכזי, שהוא הג'ברי, ומי שרצה פנה לשוליים. נשאלה השאלה איך מכניסים את הסיפור הנשי ופה נכנסת המילה 'מגדר', שהיא מילה חדשה בעברית וקיימת בה רק משנות ה-90. המטרה הייתה קודם כל לחשוף את הסיפור ודבר שני לספר את ההיסטוריה מחדש – איך תפיסות מגדר מעצבות את החיים שלנו – למה גבר נלחם בחזית

הפתגם הידוע אמר ש"כל מה שגבר עושה – אשה יכיר לה לעשות טוב יותר". ואכן, נראה שהנשים שחיות כיום במדינת ישראל שוות לגברים. הן רופאות, שופטות, כלכלניות, חברות כנסת, שרות וראשות ערים. נראה ששוויון בין נשים לגברים היה כאן עוד בימים שלפני קום המדינה והוא הלך והתעצם בשנותיה הראשונות. בסיפורי הגבורה על פעולת המחתרות ובמלחמת העצמאות מובלט מקומן של נשים וגם תפקידן בהנהגה. שמות כמו נתיבה בן-יהודה, גאולה כהן וגולדה מאיר הפכו לסמל של כוח נשי, אבל

במגמה ללימודי ארץ ישראל וכשהתלבסתי מה ללמוד באוניברסיטה הורסים אמרו לי 'לכי ללמוד את מה שאת אוהבת'. זה לא היה כל כך שגרתי אז". רוזנברג-פרידמן קיבלה את עצת הוריה והתחילה ללמוד באוניברסיטת בר אילן במחלקה ללימודי ארץ ישראל. עבודת הדוקטורט שלה, בהנחיית פרופ' מרגלית שילה, עסקה בנושא "נשים ומגדר בציונות הדתית: ארגון, התיישבות וביטחון, 1918-1948". לפני כשנה סגרה מעגל כשהתמנתה לעמוד בראש המחלקה.

"אם היית שואלת אותי", היא אומרת בחיך, "לא הייתי מהמרת על כך. התיגלגלתי. סיימתי תואר ראשון, עשיתי תעודת הוראה, לימדתי בבתי ספר. זה לא היה מתוכנן מראש. יצא לי כך ואני מבסוּט. אני מאוד אוהבת את מה שאני עושה. התמזל מזלי לעסוק כל חיי בדבר שהכי מעניין אותי".

נשים שופלו בשבי הירדני קיבלו יחס הוגן בזכות המלך עבדאללה שנתן הוראה להתנהג אליהן כמו אל הבנות שלו. היו גם נשים בשבי המצרי ובשבי הסורי. בכל המקרים לא תועדה אף התעללות בנשים

צילום: חילון קלוגר, ל.ע.מ.

פרופ' לילך רונברג
מדינת ישראל, רק בשנות
ה'שס"ה התחילו לחקור
את מקומן של נשים
בהיסטוריה

נאולה כהן, גולדה
מאיר ונתיבה בן יהודה.
האם כלן היו כמוהן?
ציילומים: דוד רובינגר,
מיכאל קרמר

לקחה סמינר אצל פרופ' שילה. "היא המנטורית שלי עד עצם היום הזה", אומרת רונברג. פרידמן בחיך, "גם דגם לחיקוי כאם לחמישה וגם כחוקרת דגולה ובין הראשונות שפרצו דרך בתחום. לקחתי אצלה סמינר שלא עסק בנשים, אלא בעלייה השנייה וכתבתי עבודה על נשים בארגון 'השומר'. העבודה זכתה בפרס קטן והנושא מאוד סיקרן אותי, וכך צללתי לתחום שהוא מרתק בעיניי, של ההיסטוריה של נשים ומגדר. אז זה היה תחום מתפתח כי בעצם ההיסטוריה היתה היסטוריה של גברים, שנתפסו כמי שעושים את הדברים המעניינים".

בשנות ה-80 החלו לצוץ בארץ מאמרים ראשוניים בנושא היסטוריה של נשים ולרובי רונברג פרידמן מאז עבר התחום מהפכה של ממש וכיום אפשר למצוא שפע של מחקרים שחושפים את

זוה מרהים. "זה לא שאין תסכול", היא מרגישה, "הייתי נוסעת לחדש ומשאירה את הילדים בבית בידיעה שאם זה היה הפוך אשם אבל אני חושבת שאמא מתור סבלת זה גם לא דבר טוב ואני סבורה שבאיושן מקום הצבעתי לילדים שלי על האופקים שאפשר להגיע אליהם, ואני מקווה שהם יעשו בחייהם מה שהם רוצים לעשות. גם לבנות שלי אני אומרת שהקמת משפחה לא סותרת מימוש עצמי וקריירה, ואני שמחה שהצלחתי לעשות את זה".

המאבק על זכות הבחירה

החיבור שלה לנושא הנשים בראשית המדינה התחיל בתואר הראשון, אז

הנשים. עם זאת הפער הולך מצטמצם. באקדמיה יש מודעות ונעשים ניסיונות לתת העדפה מתקנת לנשים, אבל השינוי לא מתרחש באופן מיידי". רונברג פרידמן דווקא הצליחה לשבור את תקרת הזכוכית, אבל עם לא מעט קשיים. "היו רגעי משבר סביב דרגת המרצה בכיר, כשהרגשתי שאני לא מצליחה לצלוח את זה", היא מודה. "צריך מעגלי תמיכה גם בבית וגם בעבודה, והמזל הגדול הוא שהיו לי שני אלה. צריך המון משמעת עצמית וצריך המון פניות. למולי נישאתי לגבר פמיניסט וזה היה מובן מאליו שתהיה חלוקה שווה בנטל. אני אומרת לסטודנטיות שלי, שבדיוק הקימו משפחה והביאו ילדים, שהן לא אלה שאמורות לוותר וצריך למצוא את הדרך, כך ששני בני הזוג יוכלו גם להיות בבית וגם לממש את עצמם. ובאמת יש הרבה סטודנטיות שהן אמהות לילדים ועושות דוקטורט

למרות זאת היא מודה בקושי ובמורכבות של אשה בתפקיד בכיר באקדמיה. "זה לא פשוט בכלל. נשים באקדמיה זה עניין מאוד מורכב. בתואר ראשון יש יותר סטודנטיות מסטודנטים במדעי הרוח ויש גם יותר דוקטורנטיות מדריסות, אבל דרגת מרצה בכיר היא 'תקרת הזכוכית' והנה, כמות הווכחות בפרסי ישראל מעידה על כך. הסיבה לכך היא שזה נמדד לפי כמות הפרסרים מים שלך, וכל זה קורה בדיוק בגילאים שבהם את מקימה משפחה ומביאה ילדים לעולם. לפוסט דוקטורט מקובל שהאשה תצא עם הגבר לחו"ל לכמה שנים, מצב הפוך פחות מקובל. זו מכשלה גדולה. לכן מדרגת מרצה בכיר ומעלה יש פתאום אישויות מספרים בכמות

צעירות דתיות מתגייסות במספרים גדלים והולכים. התגובות של הרבנים שמתנגדים הן תגובות של פחד. דווקא כהיסטוריונית אני לא מתרגשת כי אני רואה ששינויים שמתחילים מהשטח מצליחים בדרך כלל"

זכוות נשים נגאלו

חלקן של הנשים באור חדש. "היום כבר ממש בלתי אפשרי לספר את ההיסטוריה בלי להתייחס למקומן של הנשים בה", היא מרגישה. "זה לא רק לחקור ולספר על העבר. במיוחד כאן בארץ, כשמסתכלים אחורה, רואים את הדבר הריסני בפרספקטיבה ומגלים איזה הישגים מדהימים השגנו, אבל גם לאיזה יעדים עוד אפשר לשאוף".

דוגמה לכך היא זכות הבחירה לנשים. היום ברור לכולנו שגברים יכולות לבחור ולהיבחר לתפקידים ציבוריים, אבל שער לפני מאה שנה נשים היו נטולות זכויות לחלוטין, כולל זכות ההצבעה. "במקומות בודדים בעולם היה אז שוויון פוליטי", מסבירה רות זנברג-פרידמן, "אבל היישוב היהודי בארץ ישראל היה בין הראשונים שנתנו לנשים זכות בחירה. עם זאת, לא היה מדובר בזכות שניתנה לנשים באופן טבעי. רק ב-1926, אחרי מאבק של שמונה שנים שבראשו עמדו נשים, הותר לנשים לבחור ולהיבחר למוסדות היישוב. היום זה מובן מאליו, אבל עבור הסתתות שלנו זה לא היה כך. ההישג היה כרוך במאבק גדול ובגלל זה אני אומרת למי שאומרת לי שהן לא פמיניסטיות, שהזכויות שיש להן היום הושגו על ידי פמיניסטיות במאבק גדול".

נשים למטבח

מנגד, רזונברג-פרידמן גם מפריכה על הדרך כמה מיתוסים הנוגעים לשוויון מגדרי בשנותיה הראשונות של המדינה. "אחד המיתוסים על היישוב העברי הוא השוויון המגדרי", היא אומרת. "מיתוס הזה הוץ במידה רבה על ידי הקיבוצים ומונחות נשים בכוחות המגן כמו ההגנה, האצ"ל, הלח"י וכדומה. בן הפלמ"חניקיות שהשתתפו בלחימה. אלא שהמקרים שנעשו משנות ה-80 ואילך חשפו שלמיתוס הזה לא היתה אחיזה במציאות".

לדבריה, בקיבוצים לדוגמה אכן בוטל הבית הפרטי ולא גידלו את הילדים בבית, אבל לנשים זה לא ממש הועיל. "לכאורה, מה צריך יותר מזה בשביל שחרור האשה אבל בפועל מי ביטל במטבח המשותף? הנשים, ומי טיפלו בילדים בבתי הילדים? הנשים. זאת אומרת, שהתפקיד שלהן נשאר אותו תפקיד מסורתי, שנתפס כנשי ואפילו נעשתה הרחבה שלו. "האידיאולוגיה של הקיבוץ היתה שוויונית לגמרי ועשתה מהפכה, אבל המקום הנשי המסורתי רווקא הועצם בו", היא מגלה. "ברגע שגברים מטפלו בילדים ומבשלות הן גם מתוסכסות לוחות גם מדיר אותן מתפקידים מפתח בקיבוץ כמו גזברות וענפי הייצור. תחושת העדר העצמי שלהן נפגעה רווקא בחברה שהשוויון הוא בר"ר גליה והתחושות של התסכול יוצאות

צילום: חולטו לוינון/לע"מ

היום החוצה בחלק מהספרים שמספרים על החיים בקיבוץ".

הלוחמות הועברו לעורף

לדברי רזונברג-פרידמן, הסיפור אינו שונה בכל מה שקשור לתפקידן של הנשים בכוחות ההגנה על הארץ. "נשים השתתפו במאמץ המלחמתי, אבל בעיקר בתפקידים שירות ותמיכת לחימה. אמנם חשוב מאוד לבשל לגברים בחזית ולתמוך בהם, וזה מה שהן עשו, במיוחד בתחומי הסיוע, פקידות, קשר אחלוח ועזרה ראשונה, אבל זהו עדיין אותו ייעוד מסורתי של 'עורף כנגד' - הגבר עושה את הדבר העיקרי והאשה נשארת בתפקיד המסורתי שלה. חלק מהנשים חשו סיפוק ואמרו 'זאת התרומה שלנו למאבק הלאומי', חלק היו מתוסכלות".

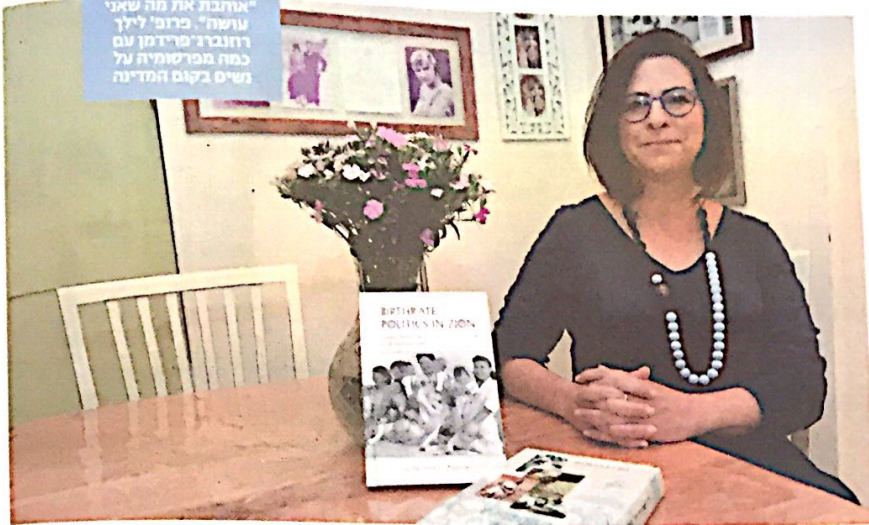
למדנו שבשלמיח היו נשים לוחמות.

"הפלמ"ח אימן נשים ללחימה, אבל כשהגיעה שעת המבחן - כשפרצה מלחמת העצמאות, תוך חודש העבירו את כל הלוחמות לעורף. זאת אומרת שבשעת מבחן התפיסות המסורתיות הכריעו והנשים עברו אחורה. היו נשים שנשארו בחזית - בגוש עציון למשל, אבל ברוב הקרבות הדירו את הנשים. נשארו רק כמה שהיו בעלות יכולות מקצועיות מובחנות כמו נתיבת בר יהודה שהיתה חבלנית ונשארה בתפקידה, אבל המצב היה רחוק מהמיתוס שקיים עד היום".

הסיבה להדרת הנשים מתפקידים לחימה כבר עם קום המדינה קשורה, לדברי רזונברג-פרידמן, לתפיסה המגדרית שלפיה מקומן של הנשים אינו בחזית. "היה חשש מאוד גדול מהתערבות בנשים אם הן תיפולנה בשבי", היא מסבירה. "הקש ששבר את גב הגמל היה נפילתה של מרים שחור

"אחבת את מה שאני עושה" כרזת לילך רזונברג-פרידמן עם כמה מפרשניות על נשים בקום המדינה

שלהם. "כשהיה את בג"צ אליס מילר, שר צה"ל הצטרף לקורס טיס, נאמר אז שהחברה הישראלית עדיין לא בנויה לכך, היא לא יכולה לשאת שטייטס תיפול בשבי. זה מוכיח שמדובר בסופו של דבר בעניין חברתי, לא אמיתי".

דתיות בצבא? הרבנים יתרגלו

במלחמת העצמאות נהרגו 114 נשים בשירות פעיל. מתוכן 20 נשים רתיות. ההשתתפות של נשים בלחימה הובילה לכך שהיה ברור שעם הקמת צה"ל ישרתו בו נשים לצד גברים. "חוק שירות חובה העצים לכאורה את מיתוס השוויון. הרי נשים חויבו להתגייס כמו גברים", מסבירה רזונברג-פרידמן, "עם זאת, התפקידים שבהם היה מותר לנשים לשרת היו כולם תפקידים שירות ותמיכת לחימה. זאת אומרת שצה"ל, מצד אחד, העצים את מיתוס השוויון, אבל מצד שני, העצים את אי-השוויון בגלל התפקידים השונים שיועדו לנשים לעומת גברים".

"ייתכן לזכותו של הרמטכ"ל גרי איוונקוס שהוא מנסה היום לשנות ולמנות נשים לתפקידים פיקוד בכירים", היא מחמיאה. "בגדול, בג"צ מילר סימן שינוי בגלל שהוא איפשר לנשים להצטרף לקורס טיס, ומאז נשים מתפקדות היום גם כלוחמות, אפילו אם רק ביחידות מסוימות. זה עדיין נמצא על סדר היום הציבורי ויש עדיין סימני שאלה וצריך למצוא את הפתרונות הראויים. המצב האידיאלי בעיניי הוא שכל אחד ישרת בהתאם ליכולתו ולא בהתאם למגדרו. צריך למצוא פתרון אבל לא להרחיק נשים". לדבריה, את השינוי מוביל השטח. "נשים דתיות צעירות מתגייסות במספרים גבוהים והולכים. יש הרבה

ברצמבר '47 בקיבוץ גבולות. היא נהרגה עם עוד בחורים והגופות שלה וגם שלהם הושחתו, אבל נפילתה היתה קו אדום. עד היום הסוגיה של השבי היא טענה מרכזית שעולה נגד שירות נשים בתפקיד לחימה".

התייחסו לשבויות כמו לבנות המלך

אבל גם את מיתוס השבי רזונברג-פרידמן מבקשת לנפץ. במחקר האחרון שלה היא חושפת שבמלחמת העצמאות נפלו כמאה נשים בשבי, רובן, כך נראה, קיבלו יחס הוגן. "רוב הנשים נפלו בשבי הירדני", היא מציינת, "הן קיבלו יחס הוגן בזכות המלך עבדאללה שתן הוראה להתנהג אליהן כמו אל הבנות שלו. השבויים היו בעיקר מגוש עציון, ירושלים ונהריים. היו גם נשים בשבי המצרי, חברות קיבוץ ניצנים, ובשבי הסורי היו נשים מקיבוץ משמר הירדן שהוחזקו יותר משנה. בכל המקרים לא הועלה אף התעללות לנשים. יש לנו פה סיפור נשי מרתק שאפשר ללמוד ממנו כמה דברים - דבר ראשון זה שלפעמים נשים דווקא מקבלות יחס מועדף בשבי. דבר שני - התעללות וסבל הם כנראה בעיקר נחלת הגברים בשבי. למרות זאת, זה לא העניין בכלל - בפועל, החברה לא יכולה לשאת את המחשבה של אשה שבויה. האשה נתפסת כסמל לאומי, יש לה תפקיד חשוב בחברה הלאומית - אמהות צריכות להביא את הדור הבא של הלאום, האשה היא אמה אדמה והיא מייצגת את החברה. ברגע שגברים נופלות בשבי זה נחשב כנדיה בחברה ופגיעה בכבוד הלאומי. להביא דיל, זה אחד הגורמים לרצח נשים על רקע כבוד המשפחה. האשה מייצגת את החברה ופגיעה בה היא כמו פגיעה בגברים שלה ולחיות להגן על הנשים

הילדים בקיבוצים לא גדלו בבית. לכאורה, מה צריך יותר מזה בשביל שחרור האשה? אבל בפועל מי ביטל במטבח המשותף? הנשים, ומי טיפלו בילדים בבתי הילדים? הנשים"

צעירות רתיות שרוצות ליטול חלק ושואפות למימוש עצמי, ועם זאת, הן רואות שהרתיות שלהן לא תיפ" גע. זו המציאות - הרכבת כבר יצאה מהתחנה. התגובות של הרבנים שמר תנגדים הן תגובות של פחד, כי הם רואים את מה שמתרחש. חלקם יוצאים באמירות אימות ונוראות, אבל דווקא כהיסטוריונית אני לא מתרגשת כי אני רואה ששינויים שמתחילים מהשי טח מצליחים בדרך כלל. זה נכון שיש בעיה של חילון שממנה חוששים הר" בנים, אבל אי אפשר להגיד שהפטרון הוא שהן לא יתגייסו, אלא צריך לצייר אותן בכלים מתאימים.

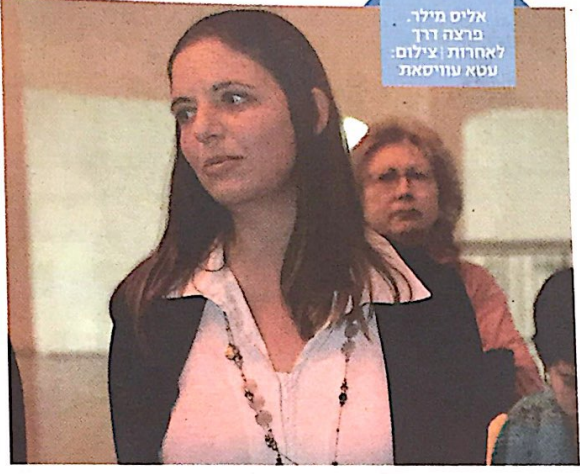
"בתי בצבא וגם רוב חברותיה", היא מוסיפה. "כל הרברים הללו גובעים מאימוץ של תפיסות מגדר חדשות ולכן זה יצליח, כי יש פה בסיס רעיוני מוצק ואידיאולוגי."

תקראו לי פמיניסטית

רוזנברג פרידמן מגדירה את עצמה כפמיניסטית רתית. בין יתר עיסוקיה שימשה כחברה בפורום 'קולך' - פורום נשים רתיות פמיניסטיות ושימשה גם

אליס מילר, פרצה דרך לאחרות צילום: עטא עוויסאט

חברה בארגון 'אמונה'. כולן רוצות לקדם נשים, היא אומרת, "השאלה היא איזה צעדים יש לנקוט. לפעמים צעדים רדיקליים הם חיוניים בכל מה שקשור למסורבות גט, אבל יש דברים שאפשר להשיג בצע" דים טקטיים. לפעמים דווקא הערצות המסורתיות ולא הרדיקליים הם דרך נכונה יותר להיכנס למרחב הציבורי. כל מקרה לגופו.

"הפמיניזם בעיניי הוא זכותה של האשה לבחור את גורלה", היא מרגישה, "אם אשה בוחרת להיות עקרת בית, כל עוד זו בחירה שלה זה בסדר. השאלה היא עד כמה הנשים בוחרות בכך כי הן רוצות וכמה בגלל שהחברה תוחמת אותן לכיוון הזה. אני בעצמי מתלבטת בהגדרות ואני מודה שאני חיה עם סתי" רות. הילדים שלי ב'בני עקיבא', תנועה שאני מאוד אוהבת ומעריכה אבל יש לי

כעס על ההתחרדות שלה. אנחנו יצאנו למסעות עם מכנסיים, היום זה לא היה קורה. יש מצד אחד, התחרדות ומצד שני, חילון. לרדעתי צריך להתאים את העולם הדתי למציאות של היום ואני צופה שהשטח ידבר."

עם בניסתך לתפקיד ראש החוג דאגת להקים חדר מנוחה לסטודנטים, את חושבת שזה קשור להיותך אשה? "אני משתדלת להיות קשובה לסטודנטים. ברור לי שהעולם השתנה, יש ירידה דרמטית בלימודי מדעי הרוח. אני נפגשת איתם כדי לדעת מה הם רוצים ובין היתר היה ברור לי שהם צריכים מרחב שבו הם יכולים לפתח את החיים הסטודנטיאליים שלהם, במיוחד בעידן שבו לא נפגשים. או בנינו חדר רווחה עם פופים ומכונת קפה, כי כדי לפתח אווירה צריך מרחב."

יש דמות נשית שמשמשת לך מודל?

"מבחינתי המודל הוא לא רק נשים מפורסמות אלא דווקא האשה הרגילה, שנושאת בנטל של חיים לא פשוטים בכלל וחיה את חייה בלי להצהיר הצה" רות - היא הרמות הנשית המייצגת בעיניי. למעלה ממחצית מהאוכלוסייה הן נשים ובמחקרים שלי אני מנסה לספר את ההיסטוריה שלהן, ממבט מלמטה. נשים בחיי היום יום, שעליהן מושטת המפעל של מדינת ישראל. הן תמיד היו שם, מהתחלה."

הפמיניזם בעיניי הוא זכותה של האשה לבחור את גורלה. אם אשה בוחרת להיות עקרת בית, זה בסדר. השאלה היא עד כמה הנשים בוחרות בכך כי הן רוצות וכמה בגלל שהחברה תוחמת אותן לכיוון הזה"